

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

К.М. Дараган

**ТЕОРІЯ Й ІСТОРІЯ
СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ
КУЛЬТУРИ**

**Навчальний посібник
до самостійного вивчення предмета**

Харків «ХАІ» 2006

ББК 63.(0)я73
УДК 130.2

Теорія й історія світової та вітчизняної культури / К.М. Дараган. –
Навч. посібник до самостійного вивчення предмета. – Харків: Нац.
аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2006. – 48 с.

Навчальний посібник містить основні опорні моменти курсів «Основи культурології» та «Теорія й історія світової та вітчизняної культури» у стиснутому, лаконічному і наочному вигляді і призначений для надання мнемонічної та наочної допомоги в самостійному освоєнні навчального матеріалу. У виданні також викладено основні культурологічні концепції, наведено тематичний лекційний план з курсу «Основи культурології», запитання для контролю й самоперевірки, теми для самостійного вивчення й список рекомендованої літератури.

Особливу увагу в навчальному курсі приділено сучасним гуманітарним проблемам техногенної цивілізації та переходу до інформаційного суспільства.

Для студентів технічних факультетів.

Іл. 41. Табл. 36. Бібліогр.: 31 назва

Рецензенти: д-р філос. наук, проф О.Г. Данильян,
д-р філос. наук, проф В.О. Лозовий

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Культура як система. Форми й функції	7
Культурологічні концепції.....	9
Хронологія кам'яного віку.....	13
Розвиток храмової архітектури.....	13
Особливості Шумеро-Вавілонської культури.....	14
Етапи історії Давнього Єгипту.....	15
Особливості культури Давнього Єгипту.....	15
Періодизація розвитку античної грецької культури.....	17
Особливості культури Давньої Греції.....	17
Періодизація розвитку античної Римської культури.....	19
Особливості культури Давнього Риму.....	19
Порівняльні особливості культури Античного Риму і Давньої Греції	20
Особливості Римського мистецтва.....	20
Сім чудес Давнього Світу.....	22
Візантійська культура	23
Періодизація Візантійської культури	23
Особливості культури Візантії	23
Періодизація Середньовічної культури.....	25
Особливості середньовічної культури Західної Європи	25
Романський і готичний стилі	25
Прийняття християнства на Русі	27
Три періоди християнізації Київської Русі.....	27
Епоха Відродження	28
Особливості культури Відродження.....	28
Живопис Відродження.....	28
Реформація.....	29
Європейська культура Нового часу.....	30
Особливості європейської культури XVII-XVIII століть	30
Порівняння стилів епохи Нового часу	31
Особливості європейської культури XIX століття	32
Еволюція стилів у мистецтві XIX століття.....	32
Особливості культури першої половини XX століття.....	33

Фактори формування світової культури ХХ століття	33
Живопис постімпресіонізму	34
Авангардні стилі мистецтва ХХ століття.....	34
Культура радянського періоду	35
Особливості культури другої половини ХХ століття	35
Проблеми сучасної світової культури	36
Позитивні та негативні фактори формування сучасної вітчизняної культури.....	36
Глобальна криза культури	37
Техногенні проблеми й перехід до інформаційного суспільства	37
Феномен постмодернізму	38
Додаток.....	40
Д.1. Програма лекційного курсу «Основи культурології»	40
Д.2. Запитання для контролю й самоперевірки.....	42
Д.3. Теми для рефератів і самостійного вивчення.....	43
Бібліографічний список	46

ВСТУП

Сучасна вища технічна освіта припускає наявність гуманітарного циклу як обов'язкового компонента у формуванні особистості майбутнього фахівця. Такі дисципліни, як «Основи культурології» або «Теорія й історія світової та вітчизняної культури» у технічних університетах традиційно читають в скорочених обсягах і, таким чином, істотно збільшують обсяг самостійної роботи студента. З переходом ХАІ до освітніх стандартів Болонської конвенції із самостійною формою навчання по ряду предметів гуманітарного циклу виникла необхідність у наочному навчальному посібнику з культурології, що спеціально призначений для цих цілей.

Істотним недоліком існуючих видань є багатослівність, об'ємність і ускладненість друкованих видань з культурології, що вимагають від студента додаткового часу для їхнього освоєння, а найчастіше і наявності певних спеціальних знань, що не входять до програми середньої освіти в сучасній Україні. При сучасній освітній політиці це зайве перевантаження студента самостійною роботою з непрофільюючого предмета.

Одним із виходів з даного положення є створення навчальних посібників, що у стиснутому, лаконічному і наочному вигляді можуть передати основні опорні моменти тієї чи іншої теми загального змісту навчального курсу. Такі видання не замінюють підручників, монографій і статей, а призначені для надання істотної мнемонічної та наочної допомоги студентам в освоєнні навчального матеріалу.

Цей навчальний посібник має такі функції:

- у стиснутому, лаконічному і наочному вигляді передати основний зміст навчального курсу;
- полегшити розуміння структурно-логічних зв'язків досліджуваних тем;
- сформувані у свідомості студента загальну схему курсу і його основні опорні моменти;
- полегшити самостійне вивчення культурології;
- забезпечити більш глибоке засвоєння предмета і його наочне вивчення;
- сприяти розвитку творчого мислення та самостійному освоєнню досліджуваного предмета.

Засвоєння основ культурології - це не лише оволодіння певним обсягом спеціальних знань і навичок, а перш за все розвиток самостійного культурно-історичного мислення студента, сприяння процесу його культурної самоідентифікації.

Тому особливу увагу в навчальному курсі приділено сучасним гуманітарним проблемам техногенної цивілізації та переходу до інформаційного суспільства.

Після вивчення курсу студенти повинні :

1) знати:

- основні культурологічні поняття;
- найпоширеніші сучасні культурологічні концепції;
- існуючі форми та функції культури;
- періодизацію культурних епох;
- стильові та світоглядні особливості культурних епох;
- найвидатніші досягнення в різних галузях культури;

2) уміти:

- орієнтуватися в сучасній проблематиці культурологічних знань;
- самостійно користуватися спеціальною культурологічною літературою.

КУЛЬТУРА ЯК СИСТЕМА. ФОРМИ Й ФУНКЦІЇ

Культура як складне утворення також має свою структуру і реалізується насамперед у національно-етнічних формах. Таким чином, ядром культури стають національний менталітет, самосвідомість, характерні для того чи іншого етносу.

Важливими поняттями, що формують уявлення про структуру культури, є поняття «офіційна культура» і «контркультура». **Офіційна культура** - це така форма культури, що транслюється зверху і визнається більшістю суспільств як певний стандарт (найчастіше мовчазно визнається). У будь-якому суспільстві існує офіційна культура. Але поряд з нею може виникати і **контркультура**, що є опозицією до офіційної культури. Такою можна назвати культуру дисидентів у часи СРСР, культуру хіпі 1960-х років чи панк-культуру 70-80-х років.

Крім цього, особливо за умов вираженого соціологічного підходу до дослідження культури, структурно можуть виділятися так звані **субкультури**, підкультурні утворення, що виникають у рамках тієї чи іншої культури. Вони зберігають провідні характеристики основної культурної форми, але при цьому мають локальні відмінності, що додають їм деякої особливості. Наприклад, подібними субкультурами можна вважати деякі неформальні молодіжні об'єднання.

Інакше структурувати простір культури можна тоді, коли розглядаються інші форми, що становлять буття культури. Такими формами культури є міф, релігія, мистецтво, наука. Спочатку на стадії первісної культури ці складові культури існували нерозривно, утворюючи так званий *первісний сінкріз*. У процесі розвитку культури ці форми її існування відокремились.

Міф - найперший донауковий спосіб усвідомлення і освоєння світу й людини в ньому. Міфологічна свідомість основана на розумінні єдності людини й природи. Найважливішою рисою міфологічної свідомості є її образність та метафоричність. Головною відмінною рисою релігійної свідомості є віра в надприродне, чудо, незбагненне раціональним шляхом.

Релігія оперує в основному колективними уявленнями, що визначають її головну властивість - згуртування та зв'язок одновірців. У первісній культурі релігія виявлялася у формах *анімізму, тотемізму, фетишизму й магії*. Релігія встановлює градації цінностей, додаючи їм святості й безумовності чи, навпаки, гріховності, а тому важливою стає вимога постійного морального удосконалювання людини.

Паралельно з міфом і релігією в культурі існує **мистецтво**. У мистецтві людина насамперед прагне не до вираження почуттєвої оболонки буття, а до надматеріальних духовних сутностей, що

виявляються у формі мистецтва. Це створення нової реальності. Мистецтво є єдиним морфом культури, де натхнення й фантазія художника не мають обмежень.

Наука - самостійна форма культури, основана на об'єктивності, вірогідності й істинності одержуваних знань на основі раціоналістичних методів дослідження. Наука позбавлена оцінного, суб'єктивного начала й спирається насамперед на об'єктивні знання. На відміну від інших форм культури наука розвивається, виходячи з принципу прогресу.

Складний і багатоплановий характер культури як суспільно-історичного явища зумовлює її поліфункціональність. Серед різноманітних функцій, які виконує культура в суспільному житті, можна виділити кілька найсуттєвіших.

Функції культури. Функція - це зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта в даній системі відносин. З урахуванням фактора часу найважливішою функцією культури є **адитивна** - історична спадкоємність, передача (трансляція) соціальної спадковості з покоління в покоління. Крім адитивної виділяють також такі функції культури:

1. **Інформаційну.** Її суть полягає в передачі й закріпленні соціального досвіду й історичної спадкоємності культури. Через культуру, яка об'єднує в органічну цілісність природничі, технічні й гуманітарні знання, людина пізнає світ і саму себе.

2. **Пізнавальну.** За допомогою культури людина пізнає світ і себе в ньому.

3. **Нормативну.** Тут культура розуміється як система моральних обмежень і положень й реалізується через систему цінностей та норм, які служать регуляторами суспільних відносин, а також виступає в ролі культурно-духовних орієнтирів на певному етапі розвитку суспільства.

4. **Комунікативну,** яка реалізується через спілкування людей у часі та просторі, у конкретності й загальності. Суть комунікативної функції культури зводиться до передачі історичного досвіду поколінь через механізм культурної спадкоємності та формування на цій основі різноманітних способів і типів спілкування між людьми.

5. **Аксіологічну.** Саме культура визначає цінність для людини тих чи інших феноменів. Норми у формі моралі, права, звичаїв, традицій, обрядів, ритуалів служать засобами пристосування цінностей до вимог життя в певному історичному вимірі.

6. **Інтегративну,** яка виражається у здатності об'єднувати людей незалежно від їх світоглядної й ідеологічної орієнтації, національної належності в певні соціальні спільноти, а народи – у світову цивілізацію.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ

Вивченням генезису культури є розгляд руху первісних культурних процесів, що привели до появи того, що вже можна назвати людською культурою. У цьому питанні так і не існує теорії, яка б однозначно сприймалася більшістю вчених. Можна виділити кілька основних точок зору на походження культури, які з різних боків намагаються розглянути процеси культурогенезу.

Діяльнісний підхід до культури реалізовано у концепції, запропонованій марксизмом. Наріжним каменем цієї теорії стало твердження, що «праця створила людину». На думку **К. Маркса і Ф. Енгельса**, людина - це насамперед суспільна тварина і її поведінка ніяк не закодована генетично. Людське в людині передається тільки за допомогою соціального спілкування. Тому твариною народжуються, тоді як людиною стають у процесі діяльності.

Інша точка зору - психоаналітична - представлена доктором **Зігмундом Фрейдом**. У своїй роботі «Тотем і табу» він спробував представити проблему культурогенезу через аналіз причин виникнення перших несвідомих психічних комплексів. Основна відмінність людини від тварини, на його думку, полягає в тому, що людина має совість. Культура на цьому фундаменті з'явилася як засіб і форма захисту людини від власної природи, від несвідомих руйнівних потягів, що залишилися нам у спадок від тварини.

У зовсім іншому ключі представляє проблему генезису культури голландський філософ та історик **Йохан Хейзинга**, що запропонував ігрову концепцію культури. У роботі «Homo ludens. Досвід дослідження ігрового елемента в культурі» учений стверджує, що вся людська діяльність – це ніщо інше, як гра, і вся людська культура розвивається як гра і за її законами. Граючи, людство створює поруч з природним світом мир штучний, вигаданий, у якому правила гри виступають у формі загальноприйнятих законів.

Серед джерел з філософії культури ХХ століття є плеяда європейських мислителів, чиї світоглядні орієнтири пов'язані, насамперед, з «філософією життя». Таким є, наприклад, **Вільгельм Дільтей** (1833—1911) — представник німецької «філософії життя». Історію культури Дільтей розглядає як ряд замкнутих культурних систем, не пов'язаних одна з одною. Тому історія культури, за Дільтеєм, - це насправді історія світоглядів. Виділяючи різні типи світогляду, Дільтей, насамперед, указує на їхню обумовленість тими галузями культури, що їх створюють. Відповідно до цього виділяються релігійний, поетичний і метафізичний (філософський) світогляди.

Однією з найдраматичніших і суперечливих фігур у філософії культури ХХ століття є **Освальд Шпенглер** (1880— 1936). У своїй роботі «Занепад Європи» він охарактеризував «птоlemeївською системою історії» традиційне європоцентричне уявлення про розвиток культури, коли остання обертається навколо Європи як надуманого центру всього світового існування. Шпенглер називає свій погляд «коперніканським відкриттям» у культурфілософії, тому що тут безліч культур з'являються як «окремі світи..., що мають однакове значення в загальній картині історії, ...займають відповідне й анітрішки не привілейоване становище». Усі культури, за Шпенглером, «живі істоти вищого рангу», що проходять усі етапи еволюції будь-якого живого організму: дитинство, юність, змужнілість, старість.

Якоюсь мірою з ідеєю розвитку культур Шпенглера перетинаються і культурологічні погляди **Альберта Швейцера** (1875—1965), великого гуманіста ХХ століття. Він був близький до «філософії життя» у поглядах на культуру, але й досить оригінальний у тлумаченні причин кризи західноєвропейської культури. Головною рисою кризи він вважав панування матеріального життя над духовним, суспільства над людиною, знеособлювання й деморалізацію останньої. Причина такого трагічного стану європейської культури корениться, на думку Швейцера, у поширенні помилкового світогляду, в якому не приділялося належної уваги етичному моменту в культурному процесі. Головна задача сьогодні, вважає Швейцер, - обґрунтувати оптимістичний світогляд і зробити це можна, тільки розробивши норми універсальної «космічної етики», здатної відродити людину, відновити творчу активність, спрямованість на турботу про справжню культуру.

Поряд з культурфілософськими концепціями, орієнтованими на ірраціоналістичні підвалини культури у філософії культури ХХ століття, дістали поширення й соціологічні напрямки, що зближують природничонаукове й гуманітарне пізнання на основі виділення надособистісних структур у культурному житті, пов'язаних з організацією суспільства.

Соціологічне розуміння культури притаманне німецькому історичному й соціологу **Альфреду Веберу** (1868—1958), що поділяв культурно-історичний процес на соціальний (формування соціальних форм організації суспільства), цивілізаційний (розвиток раціонального пізнання і пов'язаних з ним науки і техніки) і культурний (усвідомлення людиною свого зв'язку з Абсолютом — у сфері мистецтва, релігії й філософії). Якщо перші дві сфери мають біологічну доцільність у пристосуванні до умов життя, то культура — це сфера людської творчості, спрямованої на «знаходження цілісності нашого власного

внутрішнього буття з цілісністю всього зовнішнього світу». Отже, це сфера духовного піднесення людської особистості над біологічним життям. Усі сфери історично пов'язані, але реалізація їх сутності відбувається за різними законами. Духовний розвиток абсолютного прогресу не має: тут присутні періоди злету й занепаду. А. Вебер негативно оцінює сучасну людину в західному світі, тому що в неї зник «четвертий вимір» - прагнення до духовної досконалості.

Пріоритетне значення в культурно-історичному процесі технічних засобів одержання, переробки й передачі інформації обстоює інший культуролог ХХ століття — канадський філософ і соціолог **Герберт Маршалл Маклюен** (1911—1986). Він обґрунтовує тезу про те, що зміна епох в історії людства визначається пануючими засобами комунікації (мова, дороги, друк, телебачення тощо). Кожна епоха, за Маклюеном, має свої особливості. Архаїчна епоха варварства мала усні засоби комунікації, що пов'язувало людей міцними зв'язками суспільної, колективної культури. Людина тут є прямим учасником усіх подій, що забезпечувало нерозчленовану єдність людини й суспільства. Поява писемності перемістила людину у «візуальний» світ. Знання й досвід передаються тепер писемними чи іншими візуальними способами. Люди дистанціюються один від одного й від справ суспільства. Настання панування друкарського верстата, винайденого в XV ст. Гуттенбергом, спричинило інформаційний вибух, що врешті-решт призвело до посилення індивідуалізму й націоналізму. Сучасні засоби комунікації — телеграф, радіо, телефон, телевізор, комп'ютер — усе більше «розширюють сферу» громадського життя, «скасовують» простір і час на планеті, залучаючи людину в усе, що відбувається на планеті, повертаючи її у світ цілісного сприйняття, де вона мовби стає учасником «глобального середовища». Це сприяє удосконалюванню людини і духовного клімату в суспільстві.

Значне місце у філософії культури ХХ століття займають представники релігійного напрямку. Головна особливість їхніх культурологічних концепцій полягає в констатації нерозривного зв'язку культури, культурно-історичного розвитку суспільства з релігією. Наприклад, **Романо Гвардіні** (1885—1968) у роботі «Кінець Нового часу» осмислює й пояснює кризу культури, пережиту людством у ХХ столітті, з християнської точки зору. Висновок, якого він доходить, невтішний: європейська гуманістична культура, що сягає коріннями в епоху Відродження, добігає свого кінця. Усунення релігійного елемента з людського життя, формування секуляризованих форм соціального буття призвели до того, що безліч форм життя, що спиралися до цього на релігійне почуття, віру в Бога й Одкровення, виявилися без цієї співвіднесеності «порожні всередині», втративши

зміст, переконливість, внутрішню обов'язковість для людини. Сучасна техніка і влада могутньої держави створюють умови небезпечного зловживання владою на шкоду природі, людині, культурі. З розвитком соціальних організацій придушується творча особистість і формується «людина маси».

Таким чином, багато дослідників погоджуються з думкою про те, що відмінність нинішньої кризи культури від криз минулих епох полягає в тому, що на зміну нинішній культурі не приходить інша, більш висока, більш гармонійна і більш спрямована на високі ідеали. У своєму прагненні панувати людина давно перейшла межі розумного, що відбилося на цілому спектрі екологічних, політичних, релігійних та етичних проблем.

ХРОНОЛОГІЯ КАМ'ЯНОГО ВІКУ

Нижній палеоліт	2 млн.р. до н.е. – 100 тис. р. до н.е.	Пітекантропи. Збирання, найпростіші кістяні та кам'яні інструменти
Середній палеоліт	100 тис. р. до н.е. – 40 тис. р. до н.е.	Неандертальці. Найпростіші житла й одяг. Поховання
Верхній палеоліт	40 тис. р. до н.е. – 12 тис. р. до н.е.	Кроманьонці. Льодовиковий період. Кремнієва зброя. Ритуальні поховання. Наскальний живопис. Мегаліти.
Мезоліт	12 тис. р. до н.е. – 5 тис. р. до н.е.	Лук і стріли. Землеробство. Приручення тварин, скотарство
Неоліт	5 тис. р. до н.е. – 3 тис. р. до н.е.	Міста і селища, будівництво споруд, спеціалізація людей за професіями. Вітрило, колесо, шахти, каменоломні, випікання хліба

Менгір

Дольмен

Кромлех

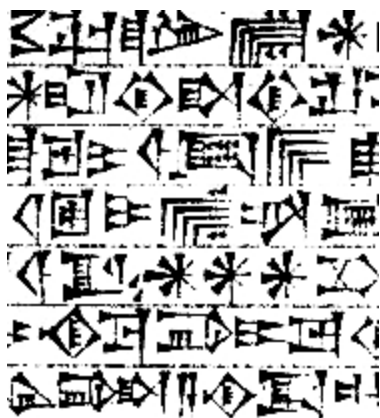
РОЗВИТОК ХРАМОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

ОСОБЛИВОСТІ ШУМЕРО-ВАВІЛОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

🕒 Період розвитку	с IV-V тис. до н.е. до VI ст. до н.е.
☹️ Особливості культури	Ієрархічне суспільство зі сформованою соціальною ієрархією, типове для культури східного типу
🏛️ Політика, право, суспільні відносини	Торгове право і система кредитування, кодекс законів Хаммурапі, судочинство. Розвинена бюрократична система й адміністрування. Деспотія
✝️ Релігія	Культ божеств родючості, політеїзм. Задача людини – служити богам
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Писемність (клинопис), найдавніші школи, словники, довідники. <u>Наука.</u> Астрономічні спостереження, математика. <u>Техніка.</u> Плавка бронзи, іригаційні спорудження
& Мистецтво	<u>Література.</u> Поява літератури як виду мистецтва – епос («Піснь про Гільгамеша»), гімни. <u>Декоративно-прикладне.</u> Різьблення по каменю, високий розвиток ювелірної справи. <u>Архітектура.</u> Цегла в будівництві. Зіккурати

Клинопис

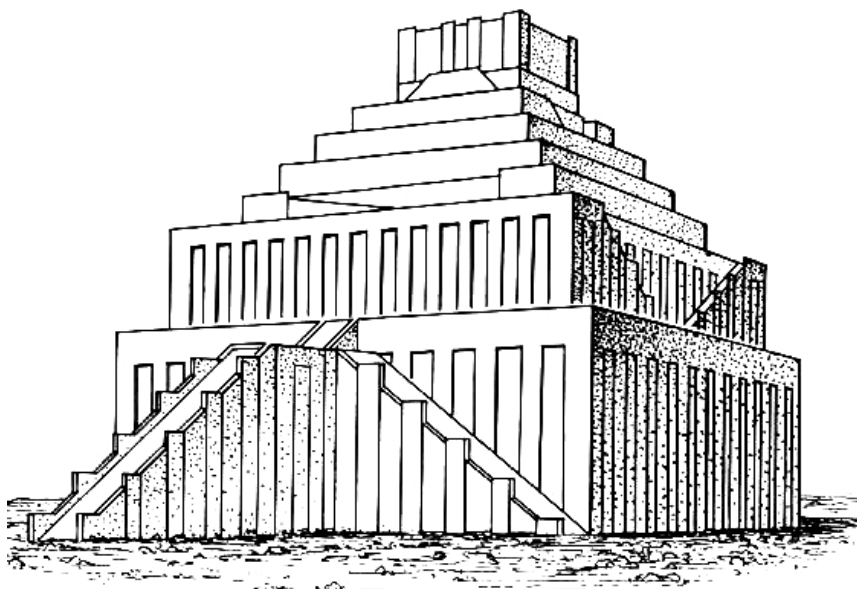

Клинописна табличка

2

Зіккурат

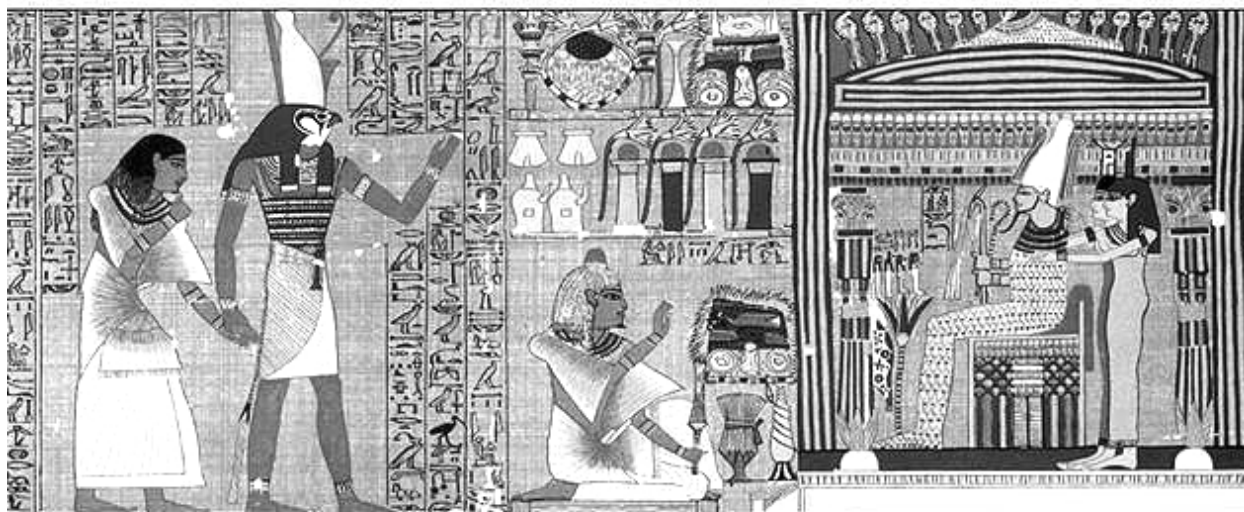
ЕТАПИ ІСТОРІЇ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Давнє царство	3000 - 2400 рр. до н.е.	Будівництво пірамід, культ посмертного існування, «Книга мертвих»
Середнє царство	2100 - 1700 рр. до н.е.	Період смуту, війни
Нове царство	1584 - 1071 рр. до н.е.	Амарнський період, реформа фараона Аменхотепа IV (Ехнатона) у XIV ст. до н.е.

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ

☺ Особливості культури	Сильна могутня держава з чіткою ієрархією, розвинутою наукою і законодавством і виключно сильною релігією
🏛️ Політика, право, суспільні відносини	Ієрархічна система правління, кастове суспільство. Обожнювання представника верховної влади – фараона
✝️ Релігія	Величезна роль релігії в повсякденному житті. Політеїзм, тотемістичні вірування (боги з головами тварин), віра в загробне життя
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Творці ієрогліфічного листа. <u>Наука.</u> Високий рівень математики і геометрії, лікарська і хірургічна медицина, географія, хімія. Розвивається прикладний аспект у науковій діяльності. <u>Техніка.</u> Іригаційні та землеробські механізми й інструменти, будівництво
& Мистецтво	<u>Література.</u> Релігійно-містичні, наукові та медичні тексти («Книга мертвих»), а також історичні повісті, байки, любовна лірика. <u>Декоративно-прикладне мистецтво.</u> Різьблення по каменю, високий розвиток ювелірної справи. <u>Архітектура.</u> Фундаментальне будівництво. Єгипетські піраміди (найдавніше Чудо Світу), колонні храми. <u>Живопис і скульптура.</u> Традиційність – канон, який не змінювався сотні років, до Амарнського періоду. Символістика зображень

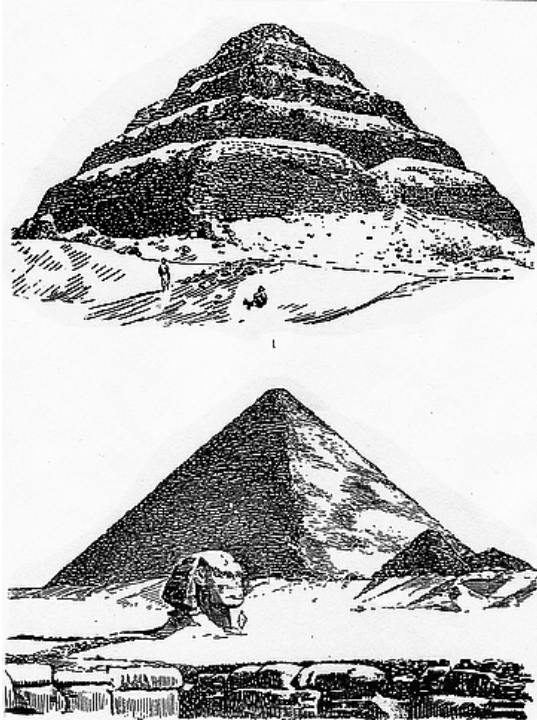
Ілюстрація до «Книги мертвих»

Ієрогліфічний лист

Древне-шумерские	Древне-египетские	Китайские
 Глаз	 Видеть	 Глаз
 Лес	 Вода	 Вода
 Горы	 Города	 Гора
 Факел	 Огонь	 Огонь
 Человек	 Мужчины	 Человек
	 Женщины	 Женщина

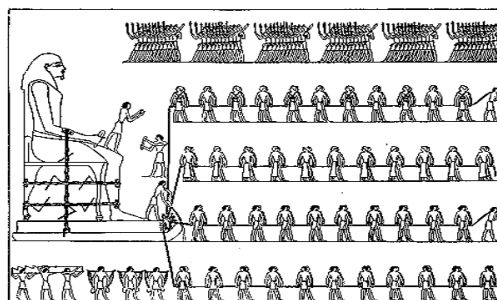
Піраміда Джосера і Хеопса (Хуфу)

Цариця Нефертіті (Амарнський період)

Канонічний живопис

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АНТИЧНОЇ ГРЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Егейський період	3 тис.р. до н.е.	Розквіт кріто-микенської культури. Міста-палаці на Криті, культ земної радості та краси буття, відбитий у життєрадісному мистецтві. Катастрофа культури в результаті стихійних лих
Гомерівський період	XI-IX ст. до н.е.	Занепад культури. Міжусобні війни, занепад мистецтва і наук
Архаїчний період	VIII-VI ст. до н.е.	Формування грецького мистецтва і структури полісів, вазопис, філософія Піфагора, Олімпійські ігри, лірична поезія, Чудо Світу - храм Артеміди Ефеської
Класичний період	V-IV ст. до н.е.	Розквіт грецької скульптури, Зевс Олімпійський, Афіньська демократія, виникнення театру (трагедія, комедія), філософія (Сократ, Платон, Арістотель), медицина (Гіппократ), історіографія (Геродот), походи Олександра Македонського
Елліністичний період	IV-I ст. до н.е.	Поширення грецької культури, розвал імперії Македонського, виникнення монархічних держав, Архімед, Чудеса Світу - Галікарнаський Мавзолей, Колосс Родосський, Олександрійський маяк

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

☺ Особливості культури	Антропоцентризм – людиною вимірюється все. Ідея всебічного розвитку людини («калокагатія»). Змагальність, дух змагання і культивування «кращого»
🏛️ Політика, право, суспільство	Незалежні міста-держави (поліси). Виникнення афінської демократії
☪️ Релігія	Політеїзм, боги мають антропоморфний характер (людиноподібні) і часто уособлюють певні якості та властивості людини. Міфологічне мислення
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Творці алфавітного листа. <u>Наука:</u> Філософія, математика, фізика, механіка, оптика. Переважно розвиваються теоретичні науки. Олександрійський Музейон
🎨 Мистецтво	<u>Література.</u> Твори Гомера, байки Езопа, лірична поезія. <u>Архітектура.</u> Містобудування. Ідея людини як міри всіх речей у будівництві храмів та їхніх пропорцій. П'ять із семи Чудес Світу. <u>Декоративно-прикладне мистецтво:</u> вазопис, оформлення дерев'яних і мармурових меблів.

Живопис і скульптура. Розроблено математичні канони краси людського тіла. Реалізм скульптури, передача руху. Фідій («Зевс Олімпійський», «Афіна»), Пракситель («Афродіта Кіпріда»), Мирон («Дискобол»).
Театр. Виникнення трагедії («Царь-Едіп» Софокла, «Медея» Евріпіда) і комедії («Лісістрата» Аристофана)

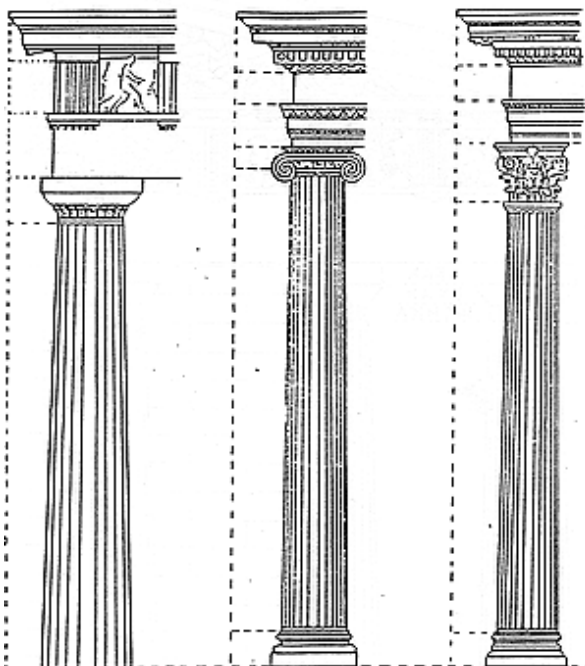
Дискобол (Мирон)

Парфенон

*Архітектурні ордери
(доричний, іонічний, коринфський)*

Вазопис (чорнофігура)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АНТИЧНОЇ РИМСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Царський період	VIII-VI ст. до н.е.	Анімізм, жрецтво (авгури). Ювелірна справа. Розвиток фізико-математичних наук, торгової арифметики, агрономії, гідротехніки
Республіканський період	VI-I ст. до н.е.	Будівництво Рима, публіцистика (Ціцерон), Римська республіка (Цезар, Август), гладіаторські бої
Розквіт імперії	I-II ст. до н.е.	Тіберій, Калігула, Нерон. Духовна деградація римської аристократії. Пік будівництва. Колізей
Занепад імперії	III-IV ст. до н.е.	Розкол Імперії на Східну і Західну, імператор Костянтин, легалізація християнства

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДАВНЬОГО РИМУ

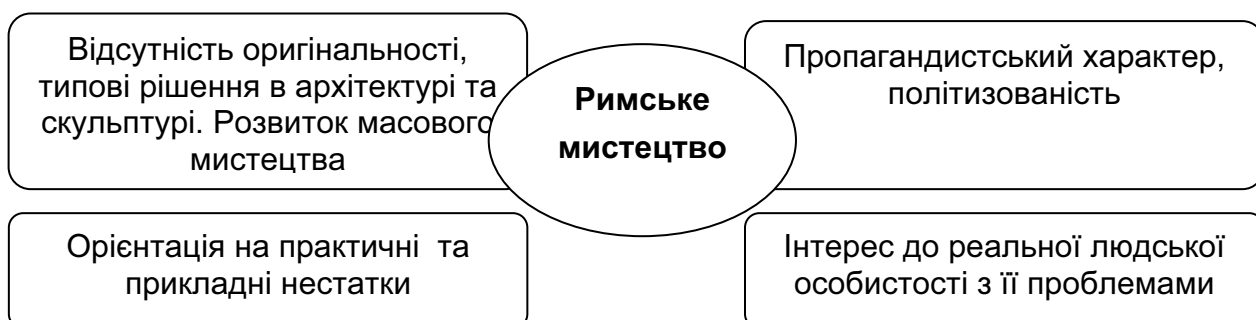
☺ Особливості культури	Немає великих людей – є великий народ. Політика і право на передньому плані культури. Реалізм і індивідуалізм
🏛️ Політика, право, суспільні відносини	Формування республіки і пізніше – імперії. Розвинена структура державного управління й економічного адміністрування. Політичні партії. Завоювання як частина зовнішньої політики. Професійна високоорганізована армія
☪ Релігія	Політеїзм, боги носять антропоморфний характер. «Запозичення» міфології в завойованих культур. Формування християнської релігії
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта</u> . Базова початкова освіта – арифметика, письмо, риторика. <u>Наука</u> . Юриспруденція, історія (Пліній Старший «Природна історія») <u>Техніка</u> . Будівельна техніка, механічні пристрої, вантажопідйомні засоби
🎨 Мистецтво	<u>Література</u> . Політизоване мистецтво, виникнення жанру пропаганди. Поезія (Вергілій «Енеїда», Гораций, Овідій). <u>Архітектура</u> . Розвинене містобудування. Мости, римські дороги, акведуки, багатоповерхові житлові будинки, бетон. Храми («Пантеон»), терми.

	<p><u>Декоративно-прикладне</u>: вазопис, оформлення дерев'яних і мармурових меблів.</p> <p><u>Живопис і скульптура</u>. Натуралізм, жанр портрета, розпис будинків, мозаїка.</p> <p><u>Театр</u>. Заміщений в імперський період публічними видовищами – карнавальними і тріумфальними ходами, бої гладіаторів, страти</p>
--	--

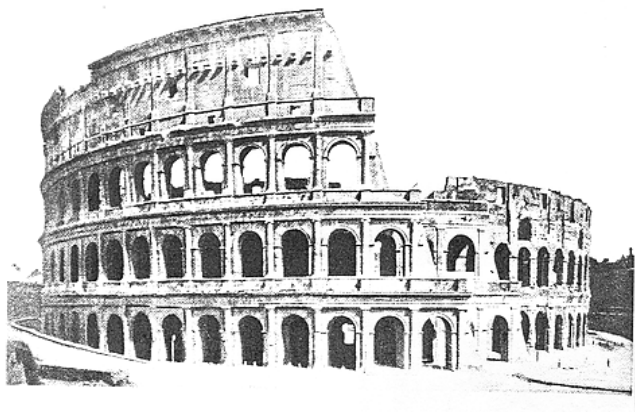
ПОРІВНЯЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ АНТИЧНОГО РИМУ І ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Греція	Рим
Ідея людини як істоти у гармонії із Всесвітом відповідно до міфології	Ідея людини як істоти соціальної та відданої Риму, як вищої цінності
Передній план культури – мистецтво, філософія	Передній план культури – політика, право, історіографія
Наука – як прагнення до істини. Математика, географія, природознавство	Наука як реалізація прагматичних задач: будівельна техніка, тригонометрія, медицина, юриспруденція
Демократія в межах малих міст-держав, вирішення спірних питань на загальних зборах	Детально розроблена система державного управління і розвинене законодавство
Ідея всебічно розвиненої людини як особливої цінності культури	Ідея про те, що в Римі немає великих людей – є велика нація
Провідна галузь у матеріальному мистецтві – скульптура, основана на ідеях краси і гармонії. Архітектура основана на унікальності праці конкретних майстрів-будівельників	Провідна галузь у матеріальному мистецтві – архітектура, що стає типовою завдяки новій техніці будівництва. Скульптура має прикладний характер, розвиток жанру портрета

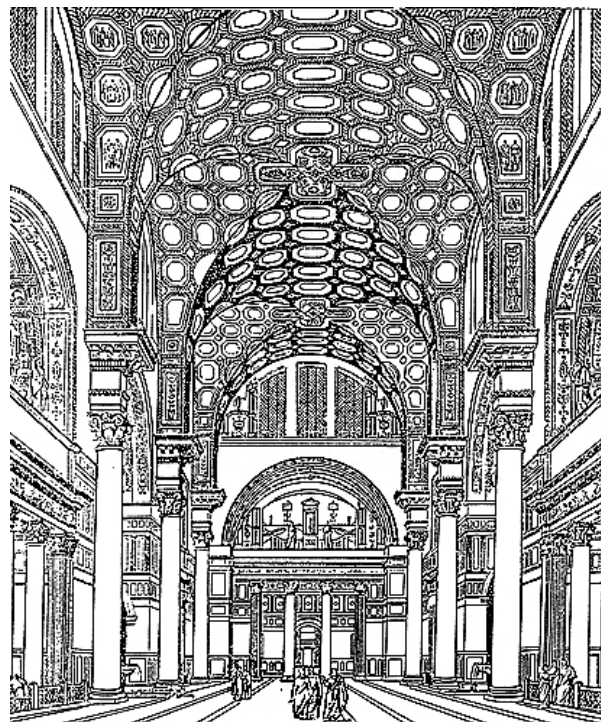
ОСОБЛИВОСТІ РИМСЬКОГО МИСТЕЦТВА

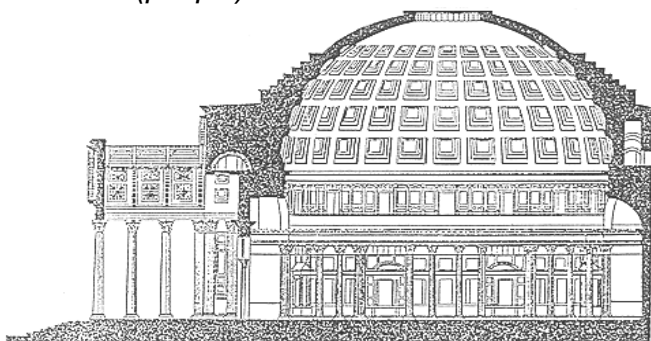
Колізей

Терми Каракали

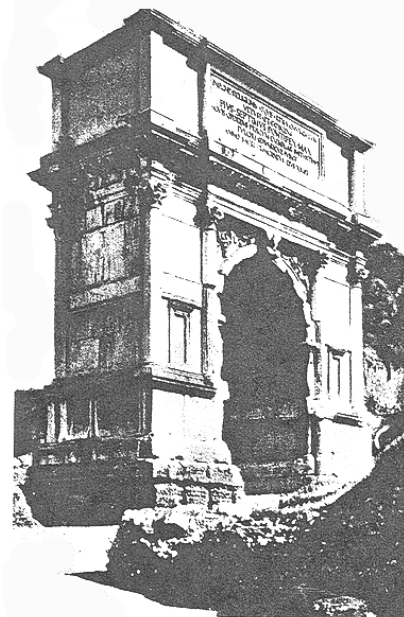
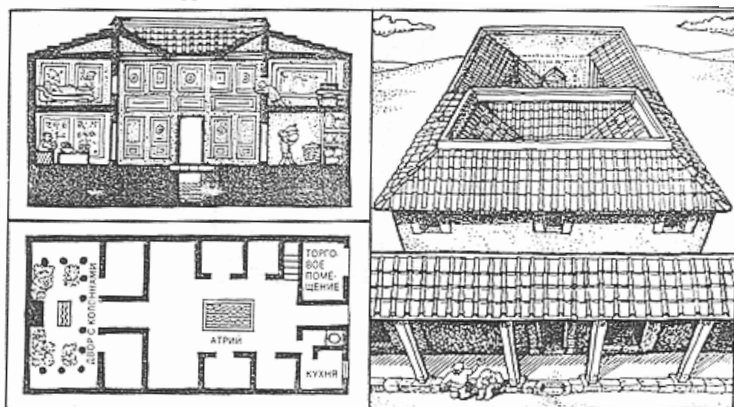

Пантеон (розріз)

Тріумфальна арка

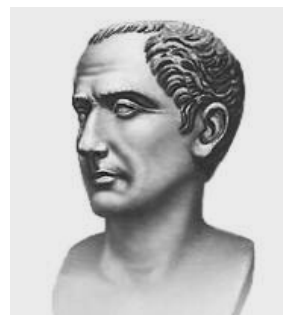
Купецький будинок з атриєм

Римські імператори (Август, Тіберій)

Гай Юлій Цезар

СІМ ЧУДЕС ДАВНЬОГО СВІТУ

Давньоєгипетські піраміди (3 тис.р. до н.е.)	Висячі сади Семірамід у Вавілоні (VII ст. до н.е.)	
Статуя Зевса в Олімпії (близько 430 р. до н.е.)	Храм Артеміді в Ефесі (близько 550 р. до н.е.)	
Колосс Родосський (близько 292 р. до н.е.)	Мавзолей в Галікарнасі (середина IV ст. до н.е.)	Маяк в Олександрії (близько 280 р. до н.е.)

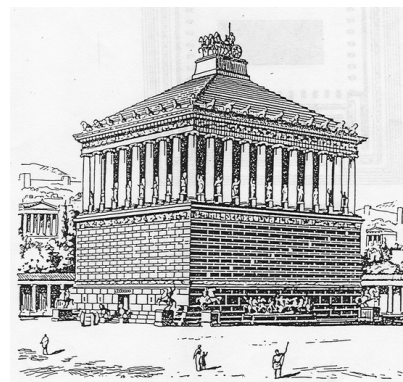
Зевс Олімпійський

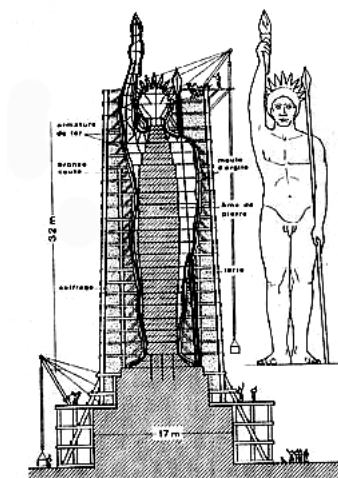
Олександрійський Маяк

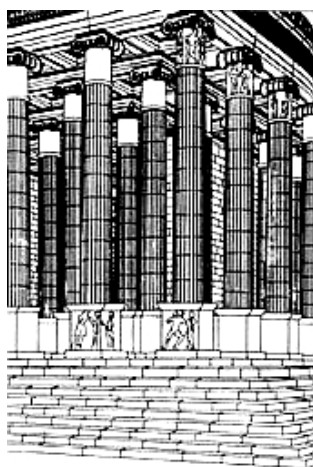
Галікарнаський Мавзолей

Колосс Родосський

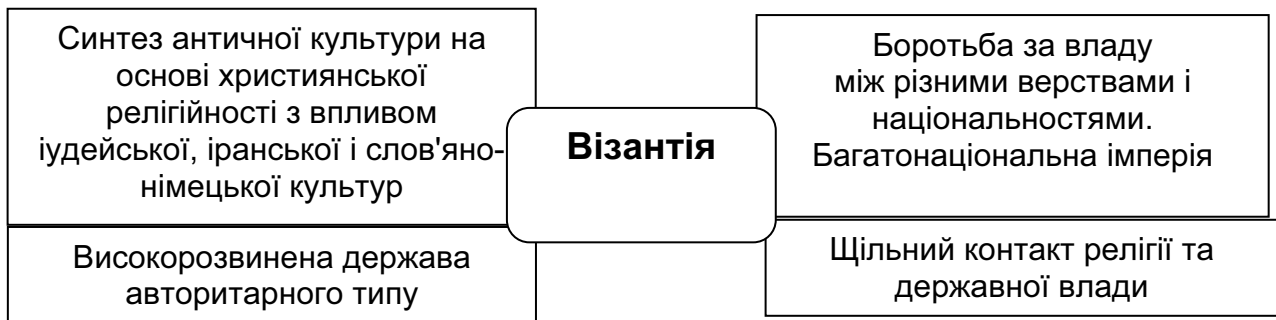
Храм Артеміді

Висячі сади Семіраміді

ВІЗАНТІЙСЬКА КУЛЬТУРА

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ранній період	IV - кінець VII ст. н.е.	Боротьба християнської й античної культур. Становлення християнського богослов'я й релігії. Софія Константинопольська
Період іконоборства	кінець VII - середина XI ст. н.е.	Економічний занепад і боротьба з іконами. Богословські конфлікти
Період розквіту	середина IX - XII ст. н.е.	Найвищий розквіт культури, зумовлений розвитком мистецтва
Період занепаду	кінець XII - XIII ст.	Латинська навала, розграбування хрестоносцями
Поствізантія	XIV - поч. XV ст.	Боротьба за античну освіченість і повернення до гуманістичних цінностей

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ВІЗАНТІЇ

☺ Особливості культури	Синтез греко-римської античності й християнської теології. Найбагатший торговий центр
🏛️ Політика, право, суспільні відносини	Самодержавна монархія. Римське право в основі юридичної практики. Удосконалення правової системи – кодекс Юстиніана
✝️ Релігія	Становлення християнської релігії. Боротьба з ересями, спроби синтезу античної філософії та християнських догматів
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Культ освіченості. Перші університети (Константинополь – юридичний, медичний і богословський факультети). <u>Наука.</u> Юриспруденція, історія. <u>Техніка.</u> Будівельна, механічні пристрої, вантажопідйомні засоби

& Мистецтво

Література. Історичні хроніки, гімни, наукові та богословські трактати.

Архітектура. Храми в хрестово-купольній схемі («Софія Константинопольська»), містобудування.

Декоративно-прикладне: фреска, мозаїка, книжкова мініатюра, золота емаль, ювелірна справа, кераміка і скло, тканини.

Живопис і скульптура. Символізм у живопису.

Іконопис як вид мистецтва. Книжкова мініатюра.

Музика. Жанр церковної музики і церковних переспівів

*Імператор
Костянтин*

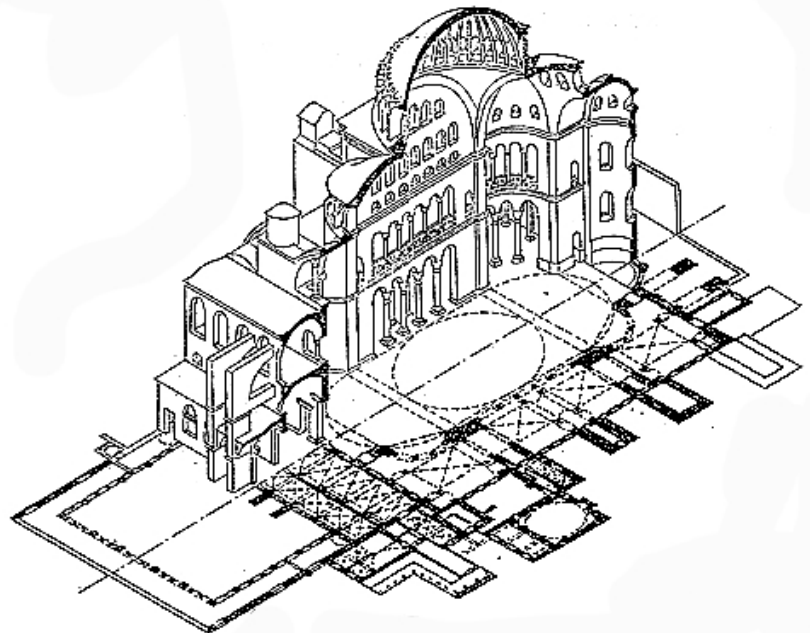
Софія Константинопольська (інтер'єр)

*Христос Пантократор
Візантійська мозаїка*

Софія Константинопольська (розріз)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Раннє середньовіччя	V-IX ст. н.е.	Занепад культури, Карл Великий, монастирські школи
Зріле середньовіччя	X-XI ст. н.е.	Романський стиль, розкол церков, хрестові походи
Пізніше середньовіччя	XIV-XV ст. н.е.	Готичний стиль, схоластика (Абеляр, Оккам), середньовічний епос, інквізиція, полювання на відьом

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

☺ Особливості культури	Християнська церква як об'єднуючий фактор на території Європи
🏰 Політика, право, суспільні відносини	Феодалізм. Формування європейських етносів у їхніх історичних границях. Каролінгська імперія
☪ Релігія	Поширення християнського віровчення
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Навчання, монополізоване церквою. Світське знання відкидається, все набуває релігійного відтінку. Створення університетів. <u>Наука.</u> Філософія (Августин Блаженний, Хома Аквінський). Алхімія й астрологія. Космологія (Коперник)
& Мистецтво	<u>Література.</u> Лицарський епос («Пісня про Ролланда», «Пісня про Нібелунгів», «Трістан і Ізольда»). Лірична поезія (трубадури, менестрелі, ваганти, барди). <u>Архітектура.</u> Будівництво фортець і храмів. Два основних стилі – романський і готика. <u>Живопис і скульптура.</u> Мистецтво книжкової мініатюри, готична скульптура, вітражі

РОМАНСЬКИЙ І ГОТИЧНИЙ СТИЛІ

Романський стиль	Готичний стиль
Масивні товсті несучі навантаження, стіни, вузькі вікна, вежі. Фортеці, монастирі, церкви. В основі будівель – прості фігури: хрест, прямокутник	Тонкі стіни, великі вікна закриваються вітражами, навантаження винесене на спеціальні зовнішні елементи – контрфорси, аркбутани. Кафедральні собори

Декор в основному всередині храмів, навколо вітара і на головному фасаді. Поширення фрески	Скульптурний декор зовні храмів у вигляді кам'яного мережива
Напівциркульна арка в основі вікон і дверних прорізів	Стрілчаста арка в основі вікон і дверних прорізів
Декоративно-прикладне ремесло, оформлювальна практика. «Звіриний» стиль. Високого розвитку досягли обробка металу і дерева, емаль, мініатюра	У скульптурі, вітражах, мальовничих і різьблених вітарах, у мистецтві книжкової мініатюри, декоративних виробках
Головна роль у романському стилі приділялася суворій за характером архітектурі: монастирські комплекси, церкви, замки розташовувалися на піднесених місцях, пануючи над місцевістю. Церкви прикрашалися розписами і рельєфами, що в умовних експресивних формах зображали могутність Бога. Разом з тим напівказкові сюжети, зображення тварин і рослин, що має витоки до народної творчості	Провідним архітектурним типом став міський собор: каркасна система готичної архітектури дозволила створювати небувалі за висотою і просторістю інтер'єри соборів, прорізати стіни величезними вікнами з багатобарвними вітражами. Спрямованість собору вгору уособлюють гігантські ажурні вежі, стрілчасті вікна і портали, вигнуті статуї, складні орнаменти
Вежа Тауер (Лондон)	Собор Паризької Богоматері

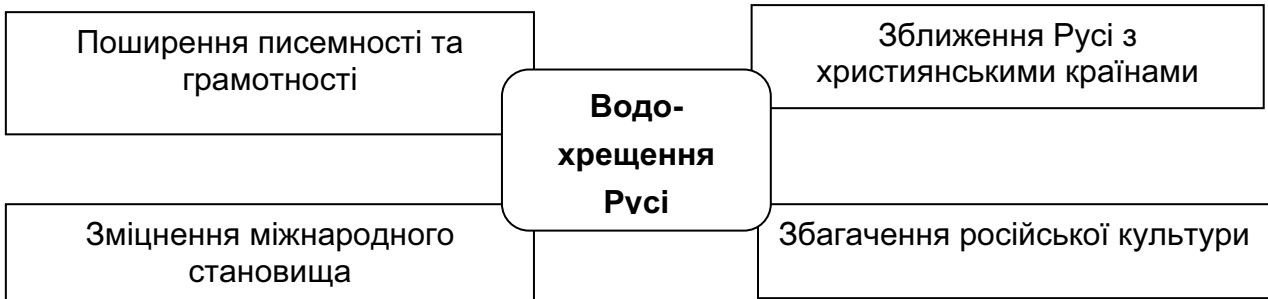
Романський стиль

Готичний стиль

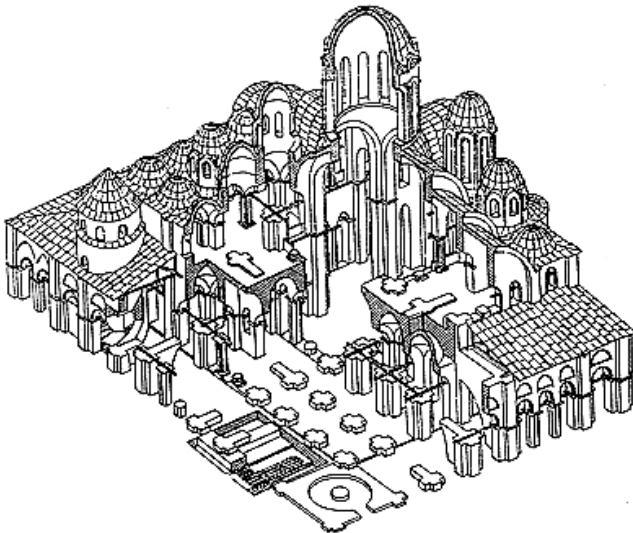
ПРИЙНЯТТЯ ХРИСТІЯНСТВА НА РУСІ

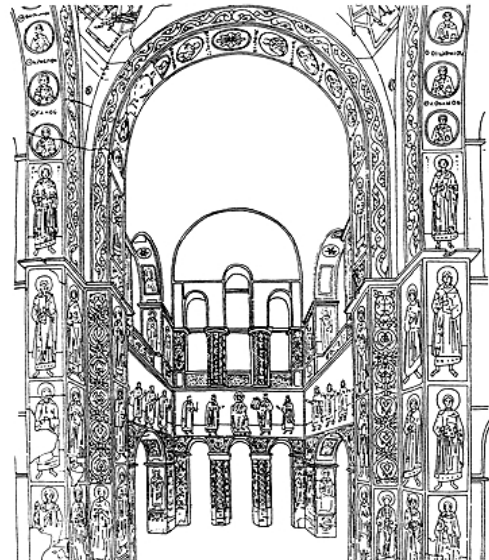
ТРИ ПЕРІОДИ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Перший період - передфеодальний	Християнство почало проникати до східних слов'ян, що жили ще в умовах патріархально-общинного ладу
Другий період – становлення розвитку феодалізму	Наприкінці X ст. християнство стало державною релігією
Третій період – зміцнення феодалізму	У XIII в. християнізація Русі в основному закінчилася

Софійський собор у Києві

Розташування фресок у західній частині Софійського собору

ЕПОХА ВІДРОДЖЕННЯ

Гуманізм. Ідея щастя людини в земному житті	Повернення до античних ідеалів у мистецтві
Інтерес до людської особистості	Основні риси культури Відродження
Оптимізм, життєствердуючі основи	Віра в розум і свобода наукового дослідження
	Синтез ремесла, науки і мистецтва

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ВІДРОДЖЕННЯ

🕒 Період розвитку	З XIV ст. н.е. до початку XVI ст. н.е.
😊 Особливості культури	Корінний поворот у світогляді від релігійно-космічних побудов і цілей до гуманістичного ідеалу. Центр культури зміщується в Італію
🏛️ Політика, право, суспільні відносини	Формування капіталізму і вільне підприємництво. Обмеження прав феодалів. Відкриття Америки
✝️ Релігія	Рух Реформації (М. Лютер, Ж. Кальвін)
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Освіта.</u> Відкриття університетів у всіх великих містах. <u>Наука.</u> Астрономія і космологія (Джордано Бруно). <u>Філософія</u> (Макіавеллі «Государ», Кампанелла «Місто Сонця») <u>Технологія.</u> Друкарство, завезений порох в Європу
🎨 Мистецтво	<u>Література.</u> Світська література (Джованні Бокаччо «Декамерон», Данте «Божественна комедія», поезія Петрарки). <u>Архітектура.</u> Будівництво храмів і світських споруджень. <u>Живопис і скульптура.</u> Повернення до ідеалів античності – Донателло, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель

ЖИВОПИС ВІДРОДЖЕННЯ

Характерні риси: Використання античних і біблійних сюжетів, раціональний підхід до мистецтва, поширення монументального фрескового живопису, станкового живопису		
Джотто ді Бондоне	Флорентійська школа, Проторенесанс	Засновник флорентійської школи «Оплакування Христа», «Поцілунок Іуди»
Ботічеллі	Флорентійська школа, Раннє Відродження	Світле начало в людині, «Весна», «Народження Венери»
Леонардо да Вінчі	Флорентійська школа, Раннє Відродження	Математичний розрахунок у живопису, нові фарби, «Таємна вечеря», «Джоконда»

Мікеланджело	Флорентійська школа, Високе Відродження	Ідеали пізньої грецької античності, образ людини-борця, «Оплакування Христа», стеля Сікстинської капели
Рафаель	Інтегрував досвід попередників, Високе Відродження	Інтегрував досвід попередників, життєстверджуюче начало, «Сікстинська Мадонна», «Афінська школа»
Тиціан	Венеціанська школа, пізніше Відродження	Витончена техніка, «Піднесення Венери», «Даная»
Дюрер	Північне Відродження, Німеччина	Майстер гравюри, «Апокаліпсис», «Чотири апостоли», «Ностальгія»
Босх	Північне Відродження, Нідерланди	Тема гріха і духовного життя, «Спокуса Святого Антонія», «Сад насолод»
Брейгель	Північне Відродження, Нідерланди	Вплив народної тематики, «Селянське весілля», «Сліпі»

РЕФОРМАЦІЯ

Основне джерело віровчення – Священне писання. Переклад на національні мови	Відмовлення від церковної ієрархії, авторитету церкви і Папи Римського
Заперечення чернецтва і протиставлення мирян і духівництва	Основні риси руху Реформації
Відмовлення від безшлюбності (целібату) у духівництва	
Заперечення другорядних християнських культів – Богородиці, святих, ікон	Спрощення культу, зведення християнських таїнств до двох (водохрещення і причастя)

«Мадонна» (ескіз)
да Вінчі

«Автопортрет»
да Вінчі

«Мойсей»
Мікеланджело

ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ

Індустріальна модель західного суспільства, ідеологія вільних власників	Поліцентризм влади, моральний авторитет влади, оснований на повазі, а не на підпорядкуванні
Традиція автономних міських комун	Європейська культура XVII в. Панування філософії раціоналізму
Європейський етноцентризм	Християнські корені європейської культури

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ XVII-XVIII СТОЛІТЬ

☺ Особливості культури	Центр культури зміщується в Англію і Францію. Час філософів, економістів і соціологів. Соціальні утопії
⚖ Політика, право, суспільні відносини	Абсолютизм у владі й серія буржуазних революцій в Європі (Англія, Голландія). Віра в розум і можливість справедливого устрою суспільства. Таємні суспільства. Буржуазні революції у Франції
✝ Релігія	Рух контрреформації. Боротьба римсько-католицької церкви за масову свідомість. Розквіт інквізиції. Єзуїти. Обмеження влади церкви
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Наука.</u> Наукова революція, раціоналістична картина світу і філософія (Декарт, Спіноза, Бекон). Філософія освіти (Вольтер, Руссо, Дідро). Фізика й оптика (Ньютон). Астрономія, винахід телескопа і законів обертання тіл (Галілей, Кеплер). Левенгук (мікроскоп) <u>Технологія.</u> Кінець XVIII століття – парова машина Уатта (паровоз, пароплав), вогнепальна зброя (мушкет), авіація (Монгольфьє). Відкриття щеплення (віспа, Е. Дженерт)
& Мистецтво	<u>Література.</u> Розмаїтість жанрів художньої літератури. Шекспір («Сонети», «Гамлет»), Сервантес («Дон Кіхот»). Моралістична література (Руссо, Вольтер, Гете). <u>Театр.</u> Виникнення європейського театру і драматургії (Мольєр). <u>Музика.</u> Виникнення світської музики – опера, ораторія, інструментальна музика. Гайдн, Бах, Бетховен, Моцарт

ПОРІВНЯННЯ СТИЛІВ ЕПОХИ НОВОГО ЧАСУ

Бароко	Класицизм	Рококо
Стиль, що переважав у мистецтві Європи з кінця XVI до середини XVIII століття	Класицизм склався в XVII столітті у Франції. Був популярним на початку XIX століття	Стильовий напрямок, що панував у європейському мистецтві протягом перших трьох чвертей XVIII ст.
Бароко - розвиток принципів, закладених в епоху Відродження на території Італії	Класицизм - повернення до античної спадщини як до норми й ідеального зразка	Термін «рококо» виник у Франції наприкінці XVIII століття, в епоху розквіту класицизму
Важка й патетична урочистість. Динаміка, сила, метаморфози форм, що „перетікають” одна в одну. Уподібнення природним явищам. Любов до оптичних ілюзій і візуальної неоднозначності	Оснований на уявленнях про розумну закономірність світу, про прекрасну облагороджену природу, прагнення до піднесених героїчних і моральних ідеалів, строгої організованості образів. Чіткість образів, ритмічність, симетрія	Вигнута, химерна лінія, що нагадує обриси раковини, — головна ознака. Мистецтво рококо — це світ декоративної театральності, вишуканості. Камерна тендітна декоративність
Яскраві, контрастні кольори в живопису. Урочистість настрою, надмірність	Стримані тони в живопису. Емоційна врівноваженість, почуття міри	Ніжні тони, плавні переходи квітів. Настрій – безтурботний, радісний
Найбільш монументальне і могутнє - в архітектурі й образотворчому мистецтві	Найбільш яскраве – в архітектурі, театрі	Особливо відобразилося в архітектурному оздобленні інтер'єрів, живопису

Бароко

Класицизм

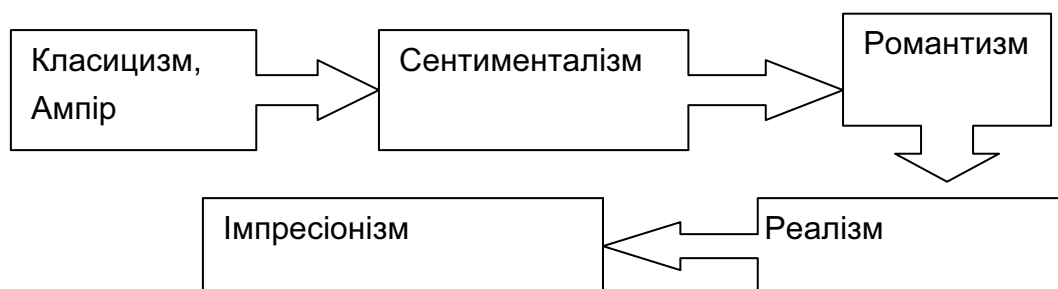
Рококо

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХІХ СТОЛІТТЯ

☺ Особливості культури	Домінанта культури – наука, розум, раціональність. НТР, машинізація
📖 Політика, право, суспільні відносини	Серія буржуазних революцій по всій Європі (Англія, Франція, Австро-Угорщина, Німеччина, Італія). Наполеонівські війни. Загострення класової боротьби
✝ Релігія	Папська влада обмежена Ватиканом. Заборона ордену єзуїтів. Розквіт спиритизму та містицизму
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Наука.</u> Природознавство, революція в хімії (Менделєєв), фізика (Максвелл, Ейнштейн, Планк). Соціальна філософія, поява марксизму. Біологія - клітинна теорія, теорія еволюції видів (Дарвін), психологія (Фрейд) <u>Технологія.</u> Науково-технічна революція. Телеграф (Бодо), радіо (Попов - Марконі), грамофон (Пате), фотографія і кінематограф (брати Люм'єри). Скорострільна зброя. Електростанції
🎨 Мистецтво	<u>Література.</u> Байрон, Гюго, Діккенс, Стендаль, Бальзак, Скотт, Лермонтов, Шоу. <u>Музика.</u> Вагнер, Шуберт, Шопен, Лист. <u>Живопис.</u> Делакруа, Брюлов, Айвазовський, Репін, Куїнджі, Дега, Ренуар, Моне

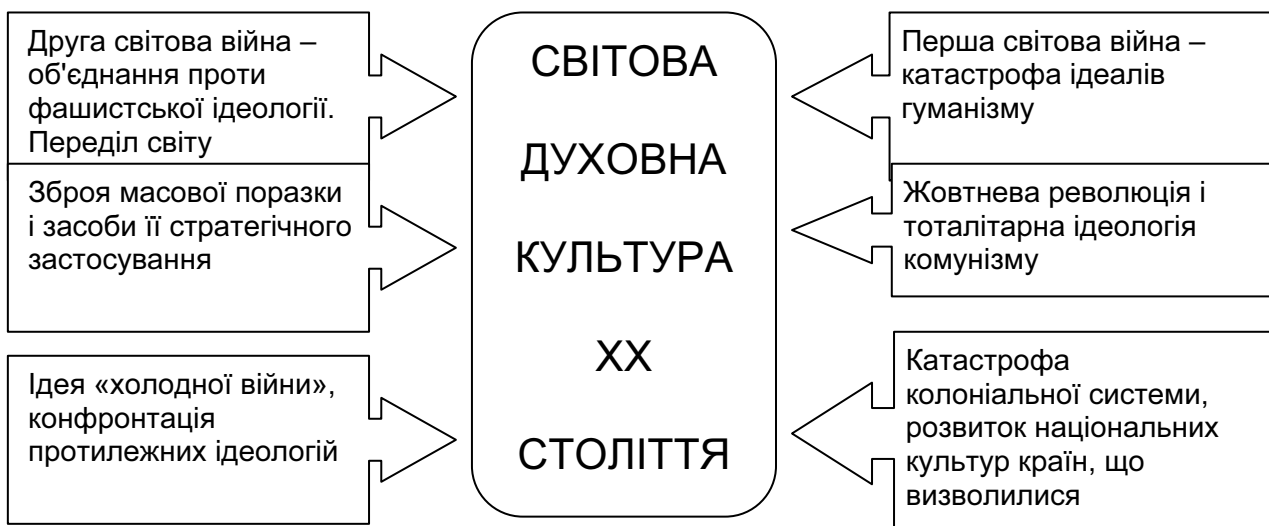
ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛІВ У МИСТЕЦТВІ ХІХ СТОЛІТТЯ

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

☺ Особливості культури	Домінанта культури – наука. НТР, машинізація. Формування індустріального суспільства
📖 Політика, право, суспільні відносини	Загальносвітова криза. Революція в Росії. Дві світові війни. Тоталітарні держави: 1922-1923 рр. - виникнення СРСР, прихід до влади фашистів в Італії та нацистський путч у Німеччині (з 1933 р. – «Третій рейх»)
✝ Релігія	Криза релігійної культури і моралі викликана домінуючим у культурі матеріалізмом і атеїстичними тенденціями
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Наука.</u> Медицина – відкриття антибіотиків (Флемінг). Телекомунікації. Зброя масової поразки. Реакція ядерного розпаду і ядерна бомба. Психологія (Фрейд, Юнг, Адлер). <u>Технологія.</u> Конвеєрне виробництво (Форд). Авіація і автомобілебудування. Бронетехніка. Акцент на воєнній промисловості. Телебачення (Бі-Бі-Сі, 1936)
& Мистецтво	<u>Література.</u> Футуризм (Маяковський, Хлебніков), модернізм (Кафка, Пруст), гуманістична література (Хемінгуей, Ремарк). <u>Архітектура.</u> Функціоналізм, конструктивізм. <u>Живопис.</u> Авангард і модернізм. Постімпресіонізм (Ван Гог), сюрреалізм (Далі), фовізм (Матісс), кубізм (Пікассо), абстракціонізм (Малевич). <u>Кінематограф.</u> Будівництво Голлівуда. Кінофільми як засіб агітації та пропаганди

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ

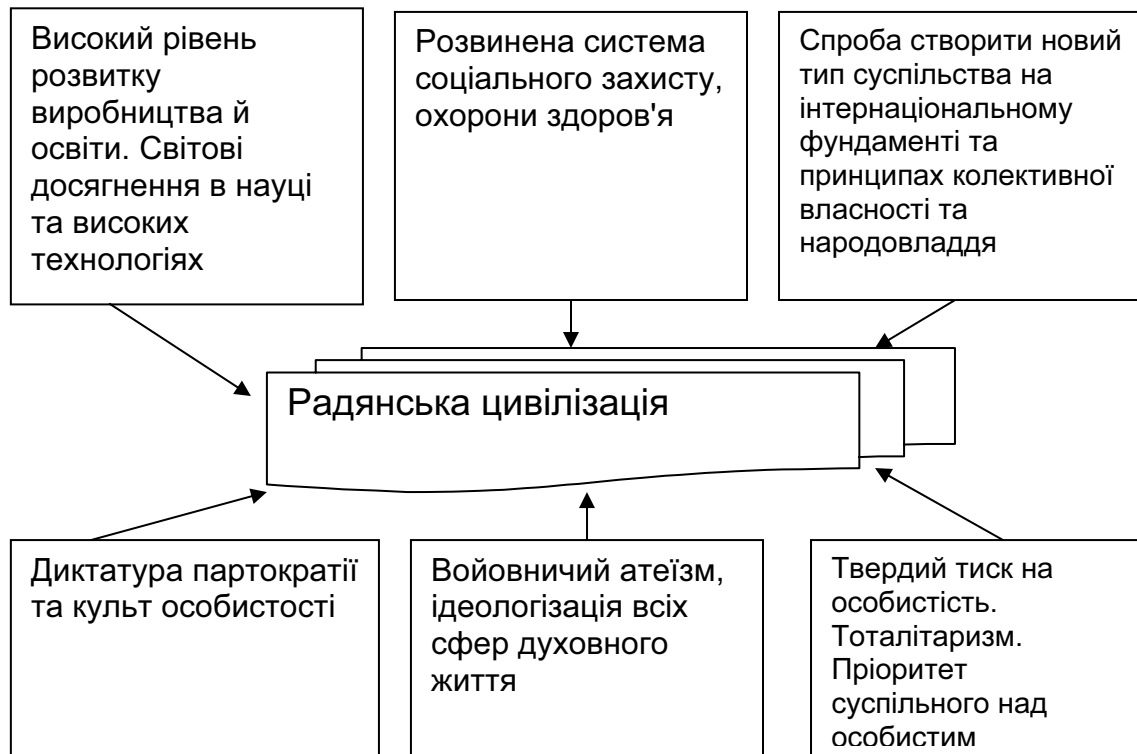
ЖИВОПИС ПОСТІМПРЕСІОНІЗМУ

Характерні риси: розвиток ідеї імпресіонізму про передачу емоційного сприйняття художника глядачу, однак у напрямку деформації предметів, відмовлення від реалізму через прагнення відобразити сутність, що є за формою	
Поль Сезанн	Моделювання предмета набором геометричних примітивів: «Персики і груші», «Береги Марни»
Вінсент Ван Гог	Моделювання кольором і мазком: «Нічне кафе», «Портрет доктора Рея»
Поль Гоген	Повернення до першоджерел живопису, сплюснення малюнка: «Жінка, яка тримає плід», «Брид»
Анрі Тулуз-Лотрек	Карикатурність, гротескність: «У кафе», «Танець у Мулен-Руж»

АВАНГАРДНІ СТИЛІ МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ

Характерні риси: пошук нових виразних засобів, ірраціоналізм, акцент на несвідомому		
Сюрреалізм	Джерело мистецтва - сфера підсвідомості (інстинкти, сновидіння, галюцинації), метод — розривання логічних зв'язків, замінені вільними асоціаціями	С. Далі «Передчуття громадянської війни», «Сон, що викликаний польотом бджоли за секунду до пробудження»
Абстракціонізм	Принципове відмовлення від зображення форм реальної дійсності	К. Малевич «Чорний квадрат», В. Кандинський «Композиція №6»
Кубізм	Прагнення виявити об'єм геометричної фігури, зобразити кілька перспектив	П. Пікассо «Герніка», «Дівчинка на кулі»
Дадаїзм	Мистецтво, позбавлене явного змісту, антиестетика, мистецтво хаосу	М. Дюшан – скульптурні композиції, М. Ернст «Мона Ліза»
Футуризм	Руйнування природної мови та створення нових слів (література), накладання форм і руху (живопис)	Література: В. Маяковський, В. Хлебніков
Фовізм	Емоційна сила художнього вираження за рахунок інтенсивності кольору та контрастності малюнка	А. Матісс «Червоні риби», «Танець»

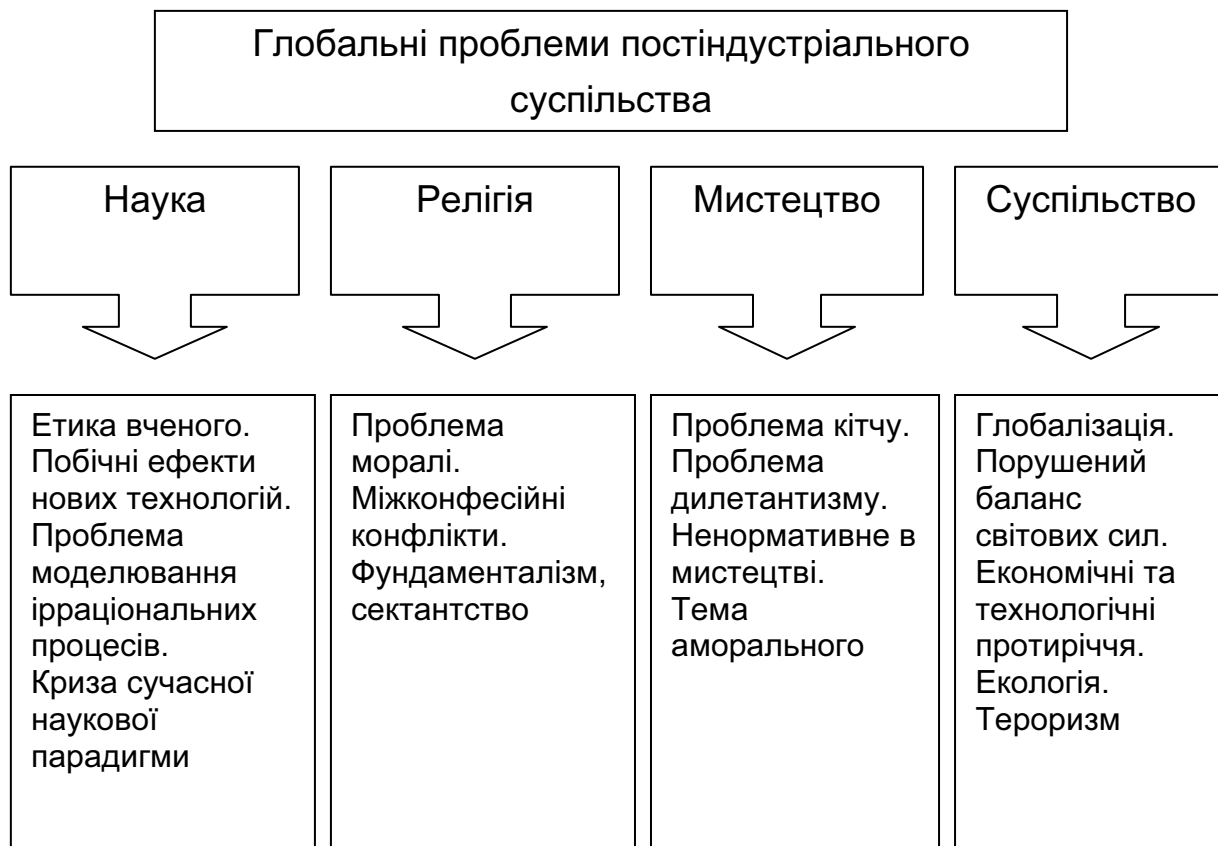
КУЛЬТУРА РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

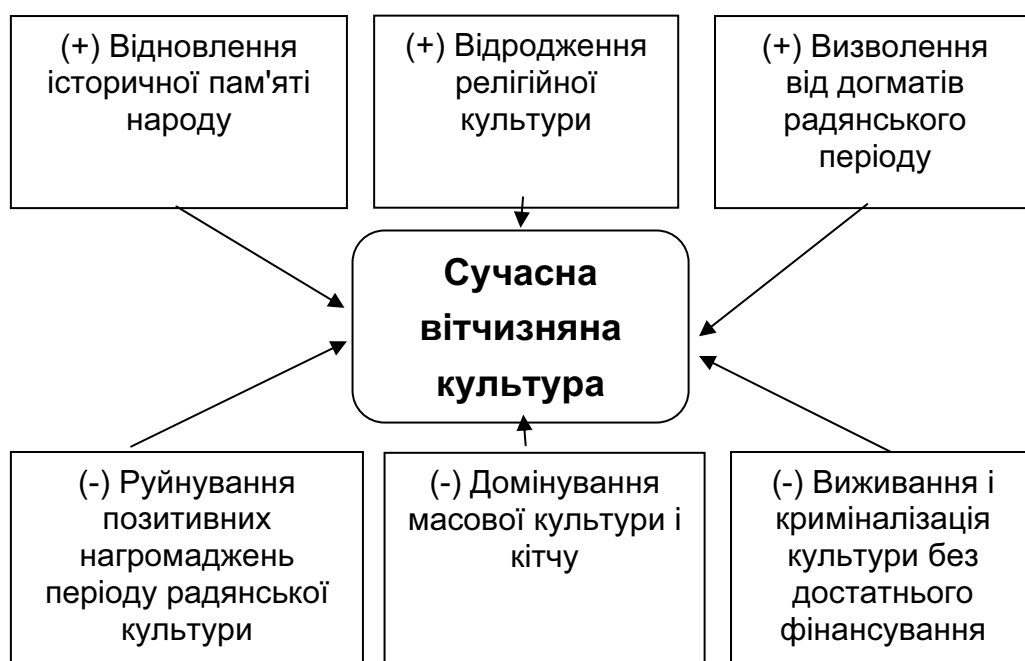
ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

☺ Особливості культури	Передумови формування постіндустріального (інформаційного) суспільства
📜 Політика, право, суспільні відносини	«Холодна війна» і протистояння двох соціальних систем – капіталістичної та соціалістичної. Світовий тероризм. Глобалізація, екологічні проблеми. Європейський Союз
✝ Релігія	Зростання ролі східних релігій (індуїзму, буддизму, ісламу) у світовій культурі. Культурна революція 60-70-х рр. та секти Нью-Ейдж.
📖 Наукові досягнення, освіта	<u>Наука.</u> Нові галузі науки – глибинна психологія, генна інженерія, теорія хаосу і фізика вакууму. <u>Технологія.</u> Дослідження космосу. Термоядерний синтез. Кібернетика і поява ЕОМ. Електроніка. Глобальні інформаційні мережі (Інтернет). Індустрія «високих технологій»
& Мистецтво	<u>Епоха постмодернізму</u> з 60-70-х рр. Загальні риси: відсутність у мистецтві єдиного стилю та напрямку, інтерпретація минулого або цитування, колажі, шаржі, змішування стилів минулих епох, комікси. <u>Музика.</u> Поява електронної, шумової, етнічної, дисгармонійної музики

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ

Глобальна криза культури

XX сторіччя ознаменувалося виникненням нової форми соціокультурної кризи — глобальної. Центральним питанням, що визначає розвиток сучасної культури, є проблема планування майбутнього. У 1972 році з'явилася книга «Межі росту. Доповідь Римського клубу». Саме в ній з усією гостротою поставлене питання про неможливість людини покладатися на стихійний процес розвитку суспільства. У наданих Римським клубом результатах досліджень було виділено кілька типологічних рис сучасної кризи. Тому сучасні тенденції розвитку світової культури, орієнтовані на принцип кількісного зростання, ведуть до катастрофічних наслідків. Зараз цей тип кризи усвідомлюється більш конкретно як «обмеженість деяких видів ресурсів». Внаслідок неконтрольованої переробки природних ресурсів виникає непомірне навантаження на екологію планети. Тут йдеться про знищення лісів, парниковий ефект, зменшення озонового шару Землі. Ці кризи є актуальними й зараз, оскільки ще й досі не знято проблему економічного розвитку держав за рахунок тотальної індустріалізації.

Багато дослідників сходяться на думці, що відмінність нинішньої кризи культури від криз минулих епох полягає в тому, що на зміну нинішній культурі не приходять інша, більш досконала, більш гармонійна й більш орієнтована на високі ідеали. Сучасні суспільства захоплені ідеєю технічного прогресу, сприймають тільки те, що є новим, а цінності колишніх епох відкидають як застарілі. Внаслідок революційних перетворень в галузі інформації в цю гонитву за новим втягнені практично всі держави, що піднялися на високі ступені економічного розвитку. Замість рівноваги між матеріальними й духовними цінностями відбувається надвиробництво як у матеріальній, так і в інтелектуальній сферах. У своєму прагненні панувати людина давно перейшла межі розумного, що відбилося в цілому спектрі екологічних, політичних, релігійних та етичних проблем.

Техногенні проблеми й перехід до інформаційного суспільства

У 60-х рр. XX століття з'явився новий термін, який зафіксував появу нового типу суспільства на історичній арені, - «*інформаційне суспільство*». Суспільство визначається як інформаційне, оскільки обсяг, потік і значення інформації у ньому істотно зростають. Інформація стає підставою і неодмінною умовою будь-якої взаємодії. На основі соціокультурної позиції у сучасному суспільстві відбувається перехід від індустріального до постіндустріального,

інформаційного суспільства, концепція якого стала популярною в 60-70-х роках минулого століття (Белл, Кан, Бжезинський, Тофлер). Відповідно до цієї концепції на певному, досить високому етапі економічного й технічного розвитку відбувається кардинальна зміна системи цінностей. На зміну економічним і техногенним цінностям приходять цінності іншого, інформаційного й наукового характеру.

Поєднання технологій телефону, комп'ютера, факсів-модемів, кабельного телебачення і відеодисків приводитиме до все більш глибокої реорганізації способів комунікації між людьми, до зменшення або повної ліквідації паперу як матеріального носія інформації, до нових способів проведення дозвілля та до реорганізації освіти. Але доступність інформації може перетворюватися у свою протилежність: приховування деякої інформації відкриває можливість маніпулювання великими транснаціональними компаніями, великими масами людей, а в перспективі — суспільством.

Перелічимо коротко парадокси й протиріччя етапу інформаційного суспільства:

- протиріччя між доступністю й приховуванням інформації зумовлює заміну дійсного часу ілюзорним;
- протиріччя між можливістю творчості та нав'язуванням стереотипів мислення й поведінки через комп'ютерні програми спричиняє підпорядкування ритмам суспільства на шкоду індивідуальному часу;
- протиріччя між можливістю свободи й можливістю інформаційно-часового тоталітаризму;
- на зміну синхронізації (яка все ще зберігається, а в ряді випадків набуває і нової якості) приходять різнофазність розвитку;
- центральною рисою людського життя стає ієрархічність часу й необхідність постійного вибору між часовими площинами;
- перевага суспільного часу в індустріальному суспільстві замінюється акцентом на особистий час, що робить людину все більш незалежною від часу суспільства: лінійність і циклізм часу замінюється розумінням його польової природи, а панування природничонаукових уявлень про світ — психологізмом, що все більше ускладнюється.

Феномен постмодернізму

На межі 60 - 70-х років народився *постмодернізм* - стан духовної культури й мистецтва, в якому перебуває людство й до наших днів. Головною цінністю постмодернізму є «радикальна множинність», але це не синтез, а еkleктичне співіснування різнорідних елементів. У світі постмодернізму відбувається

деієрархізація культури, стирання меж між центром і периферією, між творцем цінностей та їх споживачем. У постмодернізмі зникає вимога категоричної новизни, що була такою важливою в епоху модернізму. З'являється системність, що поєднує раціональні й нераціональні засади. Яскравими представниками філософії постмодернізму можна назвати Бодрійяра, Дерріду, Делеза, Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко.

Відбувається посилена дегуманізація культури: людська особистість витісняється за культурні межі, що само по собі є парадоксальним. Виникає деяка культурна форма, що перестає бути пов'язана з людським началом. Не зумівши наздогнати розвиток цивілізації, людина опинилася між культурою та цивілізацією, не належачи повною мірою ні до тієї, ні до іншої. Імовірно, що саме цей зміст вкладено у поняття «постмодернізм» - «постсучасність».

Похитнувши довіру до законодавчого розуму, відмовившись від його послуг, постмодерн усунув таким чином усі перешкоди для занурення в інтелектуальну сферу містицизму, ірраціоналізму, езотеризму та ін. Кінець ХХ століття характеризується небаченим інтелектуальним плюралізмом, коли все дозволено і усе виправдано. Трансформації, що відбуваються в цей час в релігійній свідомості людства, вітаються як початок прориву до нових типів і форм релігійного світосприймання, вільного від диктату традиційних релігій.

На початку ХХІ століття суспільна свідомість визначається складністю й багатоплановістю. В ній як рівні співіснують наука, міфологія, герметизм, містеріальні релігії Сходу (буддизм та індуїзм), гностицизм, архаїка тощо. По суті до культури кінця ХХ століття повернулися всі найдавніші форми свідомості, починаючи з язичеських. Ситуація світоглядного плюралізму активізує індивідуальне начало в людині, якій тепер ніби дозволено поєднувати у своєму досвіді й мисленні науковість і містику, раціональність і міфологічність. Це, безперечно, дає людині можливість бути більш сприйнятливою до всього нового, розширює інтелектуальні горизонти для продуктивної творчості. Але, з іншого боку, необмежений плюралізм робить культуру хиткою, невірноваженою, вразливою, створює в ній небезпечні напруження, які можуть перетворити її на хаос несумісних інтерпретацій світу, що загрожує настанням епохи загального роз'єднання і взаємного непорозуміння.

Д.1. Програма лекційного курсу «Основи культурології»

Тема 1. Вступ до теорії культури

1. Культура як предмет аналізу.
2. Еволюція поняття «культура».
3. Сутність та структура феномена «культура».
4. Культура як система: форми та функції.

Тема 2. Генезис культури. Культурологічні концепції

1. Проблема типологізації.
2. Історичні типології культур.
3. Основні групи культурологічних концепцій.
4. Видатні культурологи і їх теорії.

Тема 3. Виникнення культури як історична проблема. Культура первісної епохи

1. Науковий підхід до вивчення первісної культури.
2. Періодизація і особливості первісних епох.
3. Міф, магія, ритуал, ранні форми релігійних вірувань.
4. Архаїчна культура східнослов'янських племен. Язичництво.

Тема 4. Найдавніші цивілізації - культура Давнього Світу

1. Цивілізації Месопотамії. Шумеро-Вавілонська культура.
2. Культура Давнього Єгипту. Міфологія та наукові досягнення давніх єгиптян.
3. Крито-мікенська культура.

Тема 5. Особливості культури Давнього Сходу

1. Внесок Давньої Індії у світову культуру.
2. Протофілософія та протонаука у Давньому Китаї.
3. Вплив буддизму на світову культуру.

Тема 6. Культура грецької античності

1. Загальні риси культури Давньої Греції. Періодизація.
2. Специфічні досягнення давньогрецького поліса: філософія, політика, наука, мистецтво.
3. Міфологія Давньої Греції і її вплив на світову культуру.
4. Пайдейя та калокагатія як специфічні культурні ідеали.

Тема 7. Римсько-Візантійський культурний дискурс

1. Становлення давньоримської культури. Періодизація.
2. Римське право та політична система.
3. Криза римської цивілізації і її причини.
4. Візантійська культура і її вплив на слов'янський світ.
5. Становлення християнства та розкол церкви.
6. Християнська символіка і її вплив на світову культуру.

Тема 8. Середньовічна європейська культура

1. Теософська та наукова спрямованість духовної культури Середньовіччя.
2. Боротьба з ересями. Священна інквізиція.
3. Художня культура середньовічної Європи: романська та готична стилістика.

Тема 9. Культура Київської Русі

1. Культура дохристиянської Русі.
2. Вплив християнства на розвиток культури.
3. Релігійно-художній канон Київської Русі.
4. Літописи і особливості давньоруської літератури.

Тема 10. Відродження та Реформація в Європі

1. Гуманістичні цінності культури Відродження.
2. Особливості та досягнення художньої культури Ренесансу.
3. Наукова революція Ренесансу.
4. Проблема свободи й розуму в протестантській культурі.

Тема 11. Культура епохи Просвітництва

1. Раціоналістична картина світу й людини в ідеології Просвітництва.
2. Специфіка стильової й жанрової еволюції мистецтва XVII-XVIII ст. (бароко, рококо, класицизм).
3. Розвиток освіти і науки в Україні в XVI-XVIII ст. (братські школи, Острозька і Києво-Могилянська академії).

Тема 12. Західноєвропейська культура XIX ст.

1. Головні напрями культурного життя в Європі у XIX ст.
2. Техноцентризм та індустріальна цивілізація: проблема відчуженості людини від культури.
3. Криза логоцентризму як світоглядний базис мистецтва XIX ст.
4. Особливості «великих» стилів мистецтва XIX ст: сентименталізм, романтизм, реалізм, імпресіонізм.
5. Формування української національної самосвідомості.
6. Творча діяльність Т.Г. Шевченка і її вплив на розвиток вітчизняної культури.

Тема 13. Культура XX століття

1. Модернізм у культурі: народження нових форм і видів мистецтва (фовізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, сюрреалізм та ін.).
2. Масова культура й феномен тоталітаризму.
3. Культурна революція 60-х років: рух хіпі, зброя масового знищення, зміна наукових парадигм, феномен нової релігійності.
4. Ситуація постмодерну.

Тема 14. Сучасна соціокультурна позиція України

1. Глобальна криза світової культури.
2. Сучасна українська культура й проблеми національно-культурної ідентичності.
3. Перехід до інформаційного суспільства.
4. Техногенні й екологічні проблеми та необхідність подальшого розвитку гуманітарного аспекту культури

Д.2. Запитання для контролю й самоперевірки

1. Культура як предмет аналізу.
2. Еволюція поняття «культура».
3. Сутність та структура феномена «культура».
4. Культура як система: форми та функції.
5. Історичні типології культур.
6. Основні групи культурологічних концепцій.
7. Видатні культурологи і їх теорії.
8. Виникнення культури як історична проблема.
9. Періодизація і особливості первісних епох.
10. Міф, магія, ритуал, ранні форми релігійних вірувань.
11. Архаїчна культура східнослов'янських племен.
12. Шумеро-Вавілонська культура.
13. Культура Давнього Єгипту.
14. Крито-мікенська культура.
15. Особливості культури Давньої Індії та Давнього Китаю.
16. Загальні риси культури Давньої Греції.
17. Специфічні досягнення давньогрецького поліса: філософія, політика, наука, мистецтво.
18. Міфологія Давньої Греції і її вплив на світову культуру.
19. Пайдейя та калокагатія як специфічні культурні ідеали.
20. Становлення давньоримської культури. Періодизація.
21. Криза римської цивілізації і її причини.
22. Візантійська культура та становлення християнства.
23. Християнська символіка і її вплив на світову культуру.
24. Теософська та наукова спрямованість духовної культури Середньовіччя.
25. Художня культура середньовічної Європи: романська та готична стилістика.
26. Культура дохристиянської Русі. Вплив християнства на розвиток культури.
27. Релігійно-художній канон Київської Русі. Іконопис.
28. Відродження та Реформація в Європі.
29. Досягнення художньої культури Ренесансу.
30. Проблема свободи й розуму у протестантській культурі.

31. Раціоналістична картина світу й людини в ідеології Просвітництва.
32. Специфіка стильової й жанрової еволюції мистецтва XVII-XVIII ст. (бароко, рококо, класицизм).
33. Головні напрями культурного життя в Європі у XIX ст.
34. Проблема відчуженості людини від культури: техноцентризм та індустріальна цивілізація.
35. Особливості «великих» стилів мистецтва XIX ст: сентименталізм, романтизм, реалізм, імпресіонізм.
36. Формування української національної самосвідомості в XIX ст.
37. Модернізм у культурі: народження нових форм і видів мистецтва.
38. Масова культура й феномен тоталітаризму.
39. Культурна революція 60-х років XIX ст.
40. Ситуація постмодерну та глобальна криза культури.
41. Сучасна соціокультурна позиція України та проблеми національно-культурної ідентичності.
42. Техногенні й екологічні проблеми та необхідність подальшого розвитку гуманітарного аспекту культури.

Д.3. Теми для рефератів і самостійного вивчення

1. Національна культура в розвитку духовності людини.
2. Особливості культурологічних концепцій українських учених (Г. Сковороди, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, М. Драгоманова, О. Потебні та ін.).
3. Аполоністичні та діоністичні основи культурної творчості у Ф. Ніцше.
4. Культура й цивілізація у М. О. Бердяєва.
5. Культурно-історичний процес у К. Ясперса.
6. Культурна історія людства у О. Шпенглера.
7. Психоаналітичний погляд на культуру у З. Фрейда.
8. Ігрова концепція культури Й. Хейзенга.
9. Історія культури П. Сорокіна.
10. Локальні культури А. Тойнбі.
11. Ноосфера В.І. Вернадського.
12. Культурно-історичні типи М.Я. Данилевського.
13. Складові внутрішньої культури особистості.
14. Феномен контркультури.
15. Трипільська й Черняхівська культури і їх особливості.
16. Культура скіфського періоду на території України.
17. Космогонія давніх слов'ян.
18. Розвиток науки, медицини й техніки в Стародавньому Єгипті.

19. Історико-культурні трансформації культур Дворіччя.
20. Правові кодекси Месопотамії.
21. Спадкоємність художніх традицій у культурі народів Месопотамської низовини.
22. Культурно-історичне значення давньосхідних цивілізацій.
23. Міфо-релігійні основи системи ціннісних форм свідомості Стародавньої Індії.
24. Художня культура Стародавнього Китаю.
25. Філософські концепції індійської та китайської культур і сучасні наукові знання.
26. Архітектура й образотворче мистецтво Індії, Китаю і Японії.
27. Далекосхідне та Західне мистецтво – порівняльний аналіз.
28. Найдавніші егейські цивілізації.
29. Принцип калокагатії у формуванні морально-естетичного ідеалу класичної античності.
30. Розвиток театру в Давній Греції.
31. Монархія Олександра Македонського.
32. Художні феномени Стародавньої Греції.
33. Формування універсальних канонів краси у скульптурі давньої Греції.
34. Чудеса Давнього Світу.
35. Специфіка й джерела римського генія.
36. Міфологічні уявлення стародавніх римлян.
37. Військова культура Стародавнього Риму.
38. Наука й техніка в культурі римської античності.
39. Особливості світорозуміння людини часів Київської Русі.
40. Розвиток літератури та книжкової справи в Київській Русі.
41. Архітектура й мистецтво Візантії V-VIII століть.
42. Релігійно-художній канон Київської Русі.
43. Формування стилістичного канону в іконописній традиції.
44. Православна храмова архітектура. Найвидатніші храми України.
45. Козацтво як явище історії та вітчизняної культури.
46. Літургійність і карнавалізація буття середньовічної людини.
47. Середньовічне арабське мистецтво і його вплив на мистецтво Західної Європи.
48. Наука, релігія й мистецтво епохи Відродження.
49. «Титани» італійського та північного Відродження.
50. Мистецтво маньєризму.
51. Реформація й контрреформація в культуротвірних процесах XVI – XVII століть.
52. Нова концепція людини й традиції Північного Відродження.
53. Раціоналістична картина світу й людини в ідеології Просвітництва і її особливості в країнах Європи.

54. Політичні та філософські ідеї XVIII ст.
55. Творчість І.С. Баха як відображення духу епохи бароко.
56. Театр епохи класицизму у творчості Мольєра.
57. Творчість Моцарта як відображення духу епохи рококо.
58. Новий соціальний і духовний досвід у формуванні «індивідуалістичної» культури XIX ст.
59. Технічна та промислова революції XVIII-XIX ст : формування технічних наук і технічної освіти.
60. Криза логоцентризму як світоглядна підстава творчості символістів, натуралістів, імпресіоністів і постімпресіоністів.
61. Ампір як подальший розвиток класицизму.
62. Стель сентименталізму в літературі початку XIX ст.
63. Різновиди романтизму в живопису та літературі: історичний, фантастичний, екзотичний.
64. Музика епохи романтизму: Вагнер, Шопен, Верді, Чайковський.
65. Велика література епохи реалізму: Достоевський, Бальзак, Шевченко.
66. Скульптура імпресіонізму Огюста Родена.
67. Розвиток постімпресіонізму у творчості Сезана, Гогена та Ван Гога.
68. Абстрактивізм і супрематизм у живопису початку XX ст.
69. Дадаїзм і театр абсурду як контркультурна тенденція в мистецтві XX ст.
70. Сюрреалізм та його вплив на формування постмодернізму.
71. Індустріальна цивілізація й культура: проблема відчуженості людини від культури.
72. Розвиток психології як науки про душу людини.
73. Масова культура у формуванні сучасної системи ціннісних форм свідомості.
74. Розвиток кінематографії у XX столітті.
75. Діалог культур і цивілізаційні процеси у формуванні сучасної соціокультурної ситуації в Україні.
76. Етнокультурні регіони сучасної України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Антична культура: Довідник. – К.: Вища школа, 1999. – 360 с.
2. Бадж І. Єгипетська релігія. Єгипетська магія. – М.: Норд, 1996. – 182 с.
3. Бердяев Н.А. Смысл истории. – М.: Наука, 1990. – 256 с.
4. Васильев Л.С. История религии Востока. – М.: Наука, 1988. – 376 с.
5. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія. – К.: Вища школа, 1991. – 198 с.
6. Гловацька К. Міфи Давньої Греції. – К.: Освіта, 1991. – 358 с.
7. Історія світової та української культури / В.М. Гречко, І.О. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко. – К.: Освіта, 2000. – 320 с.
8. Гуревич П.С. Культурологія. – М.: Левиафан, 1996. – 198 с.
9. Історія світової культури / Голов. ред. Т.Л. Левчук. – 2-ге вид. – К.: Вища школа, 1999. – 234 с.
10. История средних веков / Отв. ред. Н.Ф. Коменицкий. – М.: Наука, 1980. – 362 с.
11. Історія України: Курс лекцій. - У 2 кн. – К.: Вища школа, 1991. – 304 с.
12. Історія української культури / За ред. І. Креп'якевича. – К.: Вища школа, 1996. – 212 с.
13. Культурологія / Под. ред. Н.Т. Багдасарьян. – М.: Владос, 1999. – 352 с.
14. Культурологія в вопросах и ответах: Учеб. пособие для студентов вузов. – Ростов н/Д.: Феникс, 1998. – 376 с.
15. Культурологія. История мировой культуры / Под ред. А.Н. Маркова. – 2-е изд. – М.: Владос, 2000. – 342 с.
16. Легенды и мифы Древнего Рима и Древней Греции. – Кишинёв: Север, 1994. – 290 с.
17. Лобас В.В. Українська та зарубіжна культура. – К.: Вища школа, 2000. – 256 с.
18. Парафійник Н.І., Прилуцька А.Є. Українська та зарубіжна культура: Хрестоматія. Ч. 1. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2002. – 402 с.
19. Попович М.К. Нарис історії культури України. – К.: Вища школа, 1999. – 220 с.
20. Рязанцева Л.В. Культура XX века: от модерна к постмодерну: Учеб. пособие. – Х.: Гос. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 1999. – 75 с.

21. Семчишин М.О. Тисяча років української культури. – К.: Вища школа, 1993. – 286 с.
22. Сорокин П.С. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Просвещение, 1992. – 186 с.
23. Тайлор П. Первобытная культура. – М.: Просвещение, 1989. – 316 с.
24. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник. – М.: Наука, 1991. – 286 с.
25. Токарев С.А. Ранние формы религии. – М.: Политиздат, 1990. – 422 с.
26. Українська та зарубіжна культура /За ред. М.М. Заковича. – К.: Вища школа, 2000. – 178 с.
27. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М.: Политиздат, 1992. – 180 с.
28. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. Т.И. Велимеева, Ю.А. Новикова. — М.: Изд-во АСТ, 2003. – 603 с.
29. Хейзинга И. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня. – М.: Изд-во АСТ, 1992. – 356 с.
30. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Просвещение, 1995. – 422 с.
31. Ясперс К. Истоки истории и ее цель // Смысл и назначение истории. – М.: Просвещение. – 1991. – С. 32 - 53.

Дараган Костянтин Миколайович

ТЕОРІЯ Й ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ

Редактори: Л.О. Кузьменко, В.М. Коваль

Зв. план, 2006

Підписано до друку 27. 09. 2006

Формат 60x84 1/16. Папір офс. №2. Офс. друк.

Ум. друк. арк. 2,7. Обл.-вид. арк. 3,0. Наклад 100 прим.

Замовлення 508. Ціна вільна

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17
<http://www.khai.edu>
Видавничий центр «ХАІ»
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17
izdat@khai.edu